

עין יצחק

פינת ההלכה של ערב שבת
מאת מרן הראשון לציון
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
נשיא בית הדין הרבני הגדול
ובעל ה'ילקוט יוסף'

פר' קורח תשע"ח | גליון מס' 89

כתיבה ועריכה: הרב יצחק קורלנסקי, הרב מרדכי גור

מעלית אוטומטית בשבת

איסור שימוש במעלית רגילה | הצדדים להתיר במעלית אוטומטית | מעלית הפועלת על ידי גוי | מדרגות נעות

הצדדים להתיר

אולם באמת נראה שיש להתיר, ואף להטוענים שניצוצות יוצאים בשעה שנכנס למעלית ומתחילה לפעול, הרי בהוצאת ניצוצות אלו הפורחים באויר אין בהם איסור תורה, שכן לא נועדו לא לצורך תאורה ולא לצורך חימום וכדו', אלא כבים מיד, ומבואר בדברי הרמב"ם (פרק יב מהל' שבת) שכל שהבערה נעשית דרך השחתה, שאינו נהנה ממלאכה זו, פטור. וכן העלה הגאון בעל טל אורות (הלכות שבת, צב ע"ב), שזהו בכלל מה שאמרו חז"ל (שבת קו ע"א): 'כל המקלקלים פטורים', ולכן כשאין שום הנאה ממלאכת הבערה, הרי הוא מקלקל ופטור, וכן מבואר בפרי מגדים (סימן תקב) לגבי הוצאת ניצוצות שאין בהם איסור תורה, וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' סח). וכן העלה רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' נג) אודות מי ששכח שהוא שבת, ולקח עץ גפרור על מנת להציתו, ובשעה ששפסף בגפרור להציתו לא נדלק, אלא רק יצא מהגפרור ניצוץ אש ומיד כבה, ותיכף נזכר שהיום שבת, והשליכו מידו, ובא לשאול האם צריך הוא תיקון על מעשהו, וחקר אם עבר בזה על איסור תורה או על איסור דרבנן, והביא דברי רבינו עובדיה מברטנורא (פ"ד דביצה) שנראה שסובר שבהוצאת ניצוצות של אש אין איסור תורה, ושכן כתב הפרי מגדים הנ"ל. וכן כתב הגאון החזון איש (סימן נ סק"ט) שניצוצי אור הניתזים מחוט החשמל, אין בהם איסור תורה משום מבעיר, אלא רק שבות דרבנן.

'פסיק רישיה' דלא איכפת ליה באיסור דרבנן

ולפי זה יש לומר בנידון שלנו, שכיון שיוצאים ניצוצות אלו שהוא רק מדרבנן, ואינו מתכוין לכך ולא איכפת לו מכך, מותר, בפרט לסברת בעל התרומת הדשן (סי' סד) הסובר שכל דבר שאינו מתכוין, אף על פי שהוא פסיק רישיה, אם עיקר האיסור מדרבנן, מותר. והיינו שלדעתו 'פסיק רישיה' באיסור דרבנן אפילו ניהא ליה בכך מותר, ומה שרבי שמעון מודה לאסור זהו רק באיסור דאורייתא. וכדבריו פסק רבינו המאירי (שבת כט:). וכן פסק בספר ההשלמה (שבת עה ע"א), וכן פסק הרא"ש מלוגיל (בתשובה שבספר אוהל מועד, דרך ד נתיב ז), לפי דבריהם בודאי שיש להתיר בנידוננו, ואמנם פסיק רישיה הוא שיצאו ניצוצות, או שכובד גופו גורם לסיוע למנוע, מכל מקום ניצוץ זה הפורח בעלמא וכן הגברת זרם

שאלה: האם מותר להשתמש בשבת במעלית אוטומטית, העולה ויורדת ונעצרת בכל קומה וקומה, מה שמכונה 'מעלית-שבת', או שזה מיועד רק לחולים וכדו'?

איסור שימוש במעלית רגילה

תשובה: תחילה יש להבהיר כי הדבר פשוט שאסור להשתמש במעלית רגילה בשבת, ואסור ללחוץ על הכפתורים, שבכל זה יש איסור הבערה בשבת, כפי שכתב הגאון רבי חזקיהו שבתאי - אב"ד בירושלים לפני כשמונים שנה - בשו"ת דברי חזקיהו (ח"ב עמ' מא), הגאון רבי יעקב ברייש - אב"ד ציריך - בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' קלז), הגאון רבי יוסף משאש - רבה של חיפה לפני כחמישים שנה - בשו"ת מים חיים (ח"ב סי' קטו), הגאון רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד או"ח סי' טז), הגר"ש ואזנר בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' לט), הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' פ וצה), כולם כתבו בתוקף שאסור להשתמש במעלית רגילה בשבת.

מעלית אוטומטית והזהירות הנדרשת

אולם לגבי שימוש במעלית חשמלית אוטומטית, שעולה ויורדת ללא מגע יד, ונפתחת וננעלת בכל קומה וקומה, יש שמקילים להשתמש בה בשבת, וכך הוא מעיקר הדין, ויש המחמירים בזה, ובמקום שאפשר, כגון אדם צעיר שעולה רק 3-4 קומות, נכון להחמיר. אך במקום צורך וטירחא אפשר לסמוך על עיקר הדין שזה מותר. אך מכל מקום יש להיזהר שלא יכנס למעלית בעת שהדלת נסגרת, שאז מפעיל מעגל חשמלי הגורם שוב לפתיחתה.

סיבת המחמירים

המחמירים בשימוש במעלית זו טוענים כי כובד גופו של אדם הנכנס למעלית, גורם להתזת ניצוצי אש במקום המנוע, שאינם נראים אלא באפילה. ויש הטוענים שאין החשש בזה מצד ניצוצות, אלא שכובד גופו משפיע בעת הירידה, והאדם כביכול מסייע למנוע להוריד את תא המעלית. ואף על פי שאין הנכנס מתכוין להתזת הניצוצות ולסייע למנוע, מכל מקום הדבר הכרחי שכן יהיה, והרי הוא בגדר 'פסיק רישיה ולא ימות', - שכתוצאה ממעשה פעולה המותרת נעשית פעולה נוספת האסורה - הכל מודים שהוא אסור בשבת (שבת כט ע"ב), ולכן הם אוסרים להשתמש במעלית אוטומטית בשבת.

אסורים מדרבנן ולא מדאורייתא, ולדבריהם אפילו נחא ליה בכך מותר.

ואולם המגן אברהם (סימן שיד סק"ה) חולק על התרומת הדשן ואוסר פסיק רישיה גם באיסור דרבנן, וכן דעת החתם סופר (שו"ת, יו"ד סי' קמ) ועוד אחרונים, אך אף הם לא אסרו אלא כשניחא ליה בכך, אבל כאן שאין לו שום הנאה מהניצוצות, הוא בגדר פסיק רישיה דלא ניחא ליה באיסור דרבנן, שמבואר בתוספות (שבת קג ע"א) שאפילו להחולקים על הערוך (ערך 'סבר' וערך 'פסק') וסוברים שפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור, הני מילי כשעיקר האיסור הוא מן התורה, אבל אם עיקר האיסור הוא רק מדרבנן, והוא פסיק רישיה דלא ניחא ליה, או לא איכפת ליה, דהיינו הך (עיין בשו"ת יביע אומר ח"ד או"ח סי' לג את ד) מותר. וכן דעת רבינו מאיר מרוטנבורג (בתוס' יומא לה.).

ואמנם מדברי בעל התרומה והמרדכי שהובאו בבית יוסף (סוף סי' רנג וכן בס' ש"ט) בדין סגירת תיבה שיש בה זבובים, מוכח שגם בפסיק רישיה דלא ניחא ליה ולא איכפת ליה באיסור דרבנן אזלינן לחומרא, מכל מקום דעת מרן השלחן ערוך (סי' ש"ט) לפסוק להקל בזה, וכמו שכתבו הגאון בעל עולת שבת, והגאון רבי יצחק הררי בשו"ת זכור ליצחק (סימן פו), וכן פסק הגאון רבי יצחק הכהן רפפורט בשו"ת בתי כהונה (סימן יח) שכל ששורש האיסור הוא מדרבנן יש להתיר בו פסיק רישיה דלא ניחא ליה. וכן העלה הגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק (סימן טו ובמילואים שבסוף הספר), וכן כתב הגאון רבי יוסף שאול נתנזון בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק סימן רי, ותליתאה ח"ג סימן ג'), שו"ת דברי מלכיאל (ח"ב יו"ד סימן מב), הגאון מלוברלין בשו"ת תורת חסד (אה"ע: סימן לה) ועוד. ודעת החזון איש אינה ברורה בזה, שבמקום אחד (סי' נו סק"ה) משמע שפסיק רישיה דלא איכפת ליה בדרבנן מותר, אך במק"א (סי' נ סק"ה וסק"ז) משמע שרק באיסור קל, כמו תלישת ענבי הדס מותר, אבל לא בכל איסור דרבנן (ובס' נח סק"ח התיר רק משום כבוד הבריות, ועי' סי' סא סק"א), אך כבר יש לנו להקת אחרונים שהתירו. ולכן גם כניסה למעליית אוטומטית שאינו עושה מעשה בידיים אלא הוא פסיק רישיה להוצאת הניצוצות או הסיוע למנוע, שהוא איסור דרבנן, ולא איכפת לו מכך, כי כל רצונו הוא לעלות או לרדת, מותר.

ובכלל, דעת רבים מגדולי האחרונים הספרדים להתיר פסיק רישיה בדרבנן, אפילו ניחא ליה בכך, וכדעת התרומת הדשן, ומהם: הגאון רבי אברהם הלוי בשו"ת גינת ורדים (כלל ג סי' טז), הגאון רבי יונה נבון - רבו של הרב חיד"א - בשו"ת נחפה בכסף (או"ח סי' ד), הרב יד מלאכי (שו"ת בית יהודה סי' מז), רבי יהודה עייאש (מטה יהודה סי' שכא סק"א), וכן פסק גם הגאון רבי עקיבא איגר (מובא בשו"ת חת"ס שם), לפיכך נראה שהעיקר להלכה שבכל דבר שהוא פסיק רישיה דלא ניחא ליה או לא איכפת ליה, באיסור דרבנן, אפשר לסמוך על המתירים, ולפי זה כל שכן בנידון שלנו שלא ניחא ליה ומותר מעיקר הדין להשתמש בשבת במעליית אוטומטית, ובמקום שאפשר נכון להחמיר, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ובספר שמירת שבת כהלכתה (פכ"ג סמ"ט) כתב בשם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל להתיר להשתמש במעליית אוטומטית העולה ויורדת לעתים מזומנות, ומתיר בין לעלות ובין לרדת, ובפרט כשעולה ויורד במעליית לצורך מצוה, כגון להתפלל במנין, או לצורך

סעודת שבת, או שהוא זקן וחלש, או יולדת וכיו"ב, וכן כתב בשו"ת בית אבי (ח"ה סימן כו), וכתב שם שאם אינו לצורך מצוה יש להחמיר שלא להשתמש במעליית אוטומטית, אולם לפי המבואר, גם כשאינו לצורך מצוה, אלא במקום צורך כגון שהוא חלש וכיו"ב מותר.

האם יש חילוק בין עליה לירידה?

יש מי שכתב לחלק בין עלייה במעליית כזו, שהיא מותרת, לבין ירידה בה, דבזה אין להתיר, לפי שבעליית המעליית אין משקל האדם מעלה או מוריד, אבל כשהמעליית יורדת הרי כובד משקלו עוזר למעליית לרדת, כך כתב בספר ישיב משה (עמוד לא), וכן בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' רמג), אך כפי מה שביארנו, מעיקר הדין אין חילוק בזה בין עלייה לירידה, אך במקום שאפשר נכון להחמיר. ומכל מקום יזרה, כאמור, שלא יכנס למעליית בעת שהדלת עומדת להסגר, וכל שכן לגעת בדלת המעליית או לעצור את הדלת בגופו בעת שהדלת הולכת ונסגרת, שבכך גורם לניתוק מעגל חשמלי.

מעליית הפועלת על ידי גוי

גוי שנכנס למעליית רגילה והיהודי רוצה להצטרף עמו, בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד סימן טז) כתב לאסור, ואפילו אם הגוי עולה ויורד במעליית לצורך עצמו, משום שעל ידי כובד האדם, הישראל מוסיף כח בהבערת האלקטרודות. וכיוצא בזה כתב בשו"ת יהודה יעלה (אסאד, או"ח סי' נח) לענין נסיעה באוניה של גויים בשבת, שמכיון שלפי כובד המשא של האניה צריך להוסיף ולהגביר כח האש שלה בתוספת דלק, ולכן אפילו אם רוב הנוסעים גויים, הרי הוא מרבה בשביל ישראל ואסור, וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא חמישאה, סימן ג) להחמיר בזה.

אך בשו"ת הרי בשמים (ח"ב סי' קפט) כתב אודות חולה שביקש שיודיעו לקרובו על מצבו, ושהוא מתבקש לבוא אליו בהקדם, נראה שאפשר שלפי דברי הסוברים שבמקום שיש חשש פן תיטרף דעתו של החולה, מותר לישראל לעשות איסור דרבנן בשבילו, דהיינו על ידי גוי, ולכן כתב שיש להתיר לו לנסוע ברכבת בשבת, כיון שאין כאן אלא רק איסור תחומין, וקיימא לן שאפילו תחומין דיי"ב מיל אינם אלא מדרבנן, ומה שמבערים האש של הקיטור, הרי אינו נעשה בשביל ישראל, שרוב הנוסעים הרי הם גויים, ועוד שהרכבות נוסעות מידי יום ביומו בזמנים קבועים, ולא ישנו את תפקידם. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן ע, אך עי"ש בס' ס וח"ד סי' כה), ומוכח שאין לחוש שירבו בשבילו כח האש של הקיטור. ולכן ישנם מקרים בהם ניתן להקל, וישנם מקרים שלא ניתן, ויש לעשות בזה שאלת חכם.

מדרגות נעות

מדרגות נעות הפועלות כל העת באופן אוטומטי, דינם כדין מעליית אוטומטית. וישנם מדרגות שרק כאשר מתקרבים ודורכים על משטח שלפניהן הן מתחילות לפעול, ובאופן כזה בודאי אסור בשבת, אלא רק כשהן פועלות אוטומטית בכל העת ורוצה לעלות ולרדת בהן, מעיקר הדין מותר והמחמיר תבוא עליו ברכת טוב.